

NUMMER 2 | MEI 2011

Universiteit Utrecht

FACULTEIT DIERGENEESKUNDE
GEDRAGSKLINIEK VOOR DIEREN

~ Info

GEDRAGSKLINIEK

BESTE LEZER,

Deze nieuwsbrief gaat over het jonge dier en zit vol met advies over o.a. socialisatie en feiten over castreren. Dit alles met het voorkomen van gedragsproblemen als doel, want zoals we allemaal weten “prevention is better than cure”. Wij wensen u veel leesplezier!

Met collegiale groeten,

Het team van de Gedragkliniek voor Dieren

CONSULTDAGEN

Consultdagen hond en kat:

Dinsdag van 8.15 – 14.15 uur

Telefonisch spreekuur: maandag en donderdag tussen 12.30 – 13.00 uur

Tel.nr.: 030-2534784 | e-mail: gedraghondkat.dgk@uu.nl

Consultdagen papegaai:

Maandag t/m vrijdag van 9.00 – 11.30 uur

Telefonisch spreekuur: elke werkdag tussen 13.30-14.30 uur

Tel.nr.: 030-2531799 | e-mail: gedragpapegaai.dgk@uu.nl

Universiteitskliniek voor gezelschapsdieren

Adres: Yalelaan 108 | 3584 CM Utrecht

www.uu.nl/diergeneeskunde/gedragkliniek

Team van de Gedragkliniek voor Dieren
V.l.n.r.: Isabelle van Eijk (dierenarts), Valerie Jonckheer-Sheehy (dierenarts), Matthijs Schilder (gedragsbioloog), Nienke Endenburg (psycholoog), Yvonne van Zeeland (dierenarts) en Claudia Vinke (gedragsbioloog).

SOCIALISATIE BIJ HUISDIEREN: OORZAAK VAN PROBLEEM GEDRAG?

Onvoldoende socialisatie is een veel voorkomende oorzaak van nogal wat probleemgedrag bij onze huisdieren. Het betreft hier vaak angstgerelateerde probleemgedragingen. Dit kan een probleem voor de eigenaar zijn, maar ook voor de maatschappij indien het angstagressie betreft. Bovenal is te vaak of continu angstig zijn een (welzijns)probleem voor het dier zelf.

Dieren die matig tot slecht gesocialiseerd zijn, ondervinden chronische angst aangezien ze moeite hebben om zich aan te passen aan hun leefomgeving: ze zijn bang voor vreemde mensen, kinderen, vreemde geluiden, en soms zelfs voor vreemde soortgenoten. Appleby et al. (2002) schreef over agressieproblemen bij honden dat onvoldoende socialisatie hierbij vaak een grote rol speelt. Ook worden er jaarlijks honderden zo niet duizenden zwerfkatten aangebracht in asiels met ernstige angst voor de mens en alles wat daaromheen gebeurt.

De mate van angst is afhankelijk van de leefsituatie van het huisdier en de ernst en breedte van het socialisatieprobleem. Dit kan dus per individu sterk verschillen. Maar wat is een socialisatieperiode nu eigenlijk? Een socialisatieperiode is een zogenaamd gevoelige periode in het leven van het jonge dier waarin het dier zeer snel en efficiënt informatie kan opnemen uit de leefomgeving. De leereffecten zijn langdurig en ook vaak moeilijk terug te draaien door bijvoorbeeld her-conditionering in een therapeutisch traject. In de oude literatuur wordt ook wel eens gesproken over kritieke perioden, duidend op zeer strikte en vastomlijnde ontwikkelingsperioden. Langzaam maar zeker begint echter duidelijk te worden dat het proces niet altijd zo rigide is en de perioden niet altijd zo strikt hoeven te zijn als in beginsel werd aangenomen. Bij sommige diersoorten is echter bekend, dat als de essentiële stimulus zich niet in de gevoelige periode aandient zij iets aan kunnen leren dat in de toekomst weinig zinvol zal blijken: zo kunnen lammeren uiteindelijk worden ingeprent op een bewegend object als het moederdier niet voor handen is. De seksuele voorkeur kan zich soms ook op deze manier vastleggen, zodat niet een soortgenoot, maar een dier van een andere soort als partner wordt gekozen. Verder lijkt het dat domesticatie van invloed kan zijn op de lengte van de socialisatieperioden en waarschijnlijk zijn er zelfs verschillen tussen rassen.

Ondanks vele onzekerheden blijft het feit dat de socialisatieperiode een bijzondere levensfase is, waarin het dier extreem ontvankelijk is voor bepaalde leerervaringen. Voor een plezierig samenleven met mensen, soortgenoten en andere diersoorten in onze maatschappij moeten onze gezelschapsdieren daarom goed aan de door de mens bepaalde leefomgeving gesocialiseerd zijn. Dat wil zeggen dat het jonge dier gedurende de eerste levensperiode in nauw contact moet worden gebracht met een diversiteit aan prikkels, o.a. mensen (volwassenen, vrouwen, mannen, en kinderen van diverse leeftijd), (andere) soortgenoten (van diverse aan rassen), andere diersoorten en ook verschillende situaties zoals o.a. een bezoek aan de dierenartsenpraktijk.

Hetzelfde geldt voor contact met een diversiteit aan visuele- en geluidsstimuli, o.a. verkeer met toeters en claxons, paraplu's, openbaarvervoer, etc. In deze periode leren jonge dieren zodoende mensen, allerlei andere dieren en objecten in hun omgeving als 'normale dingen' te beschouwen waarop niet gereageerd hoeft te worden met overmatige angst en/of overmatige (angst)agressie. Honden die in hun vroege jeugd onvoldoende blootgesteld worden aan mensen of hun eigen soort of andere diersoorten leren geen sociaal vriendelijke band op te bouwen, wat kan resulteren in specifieke agressie- en angstproblemen, het zogeheten kennelsyndroom. Angst en angstagressie horen bij de meest voorkomende probleemgedragingen bij onze gezelschapsdieren. Voorkomen is ook hier beter dan genezen! Voor de fokker en de eigenaar ligt hier dus de schone taak om zorgvuldig een invulling te geven aan deze socialisatieperiode.

Over socialisatie en socialisatieperiodes is nog veel onderzoek te doen. En voor katten is er nog geen duidelijke 2e socialisatieperiode beschreven, terwijl het vermoeden bestaat dat die in feite voor veel zo niet alle (zoog)diersoorten wel van toepassing zal zijn. In de tweede socialisatiefase moeten alle procedures voor een goede socialisatie nogmaals worden overgedaan voor het persisteren van de effecten. Ook blijken jonge dieren in deze periode gevoeliger voor het oplopen van trauma's door een negatieve omgevingservaring, bijvoorbeeld hevige agressie ontvangen van een andere hond op straat of geluiden. Dit kan leiden tot specifieke angsten in een latere levensfase die soms gepaard kunnen gaan met (angst)agressie. Dit alles specifiek gericht op de prikkel waar het dier ooit een slechte ervaring mee had. In eerste instantie specifiek, maar later kan dit ook meer gegeneraliseerd optreden. Het jonge dier moet dagelijks aan een verscheidenheid van prikkels worden blootgesteld. Hoe lang een pup of kitten per dag moet worden blootgesteld voor het beoogde effect is nog een onderwerp van discussie en hierin zullen ongetwijfeld individuele verschillen zijn. Het dagelijks observeren van je pup of kitten en zijn gedragsmatige ontwikkelingen is dus een must. Volg de

reguliere leerprincipes en onze kennis over motivationele systemen kan je er wel vanuit gaan dat meerdere korte sessies (<15 min.) per dag effectiever zullen zijn dan een maal per dag een lange sessie.

De literatuur en naslagwerken voor het samenstellen van deze nieuwsbrief zijn te vinden op de website van de Gedragskliniek voor Dieren:
www.uu.nl/diergeneeskunde/gedragkliniek

RICHTLIJNEN VOOR EEN GOEDE SOCIALISATIE

Dagelijks in primaire socialisatiefase

- Contact met (vreemde) pups/kittens
- Contact met (onbekende) mensen
- Contact met (onbekende) kinderen
- Contact met anders gekleurde mensen
- Contact met andere (anders gekleurde) volwassen soortgenoten
- Spelervaringen met soortgenoten en mens
- Contact met andere diersoorten (konijnen, schapen, etc.)
- Op stap naar buiten: geluiden, luchtjes, visuele stimuli, winkelcentrum, (openbaar)vervoer, dierenartsenpraktijk.

Dagelijks in de secundaire socialisatiefase

In feite versterking van al het geleerde uit de primaire fase.

WIST U DAT? DE INVLOED VAN CASTRATIE

Dat hormonen gedrag van jonge honden (in de puberteit) beïnvloeden is een bekend gegeven. Uit wetenschappelijk onderzoek uit de jaren negentig is echter ook gebleken dat prenatale blootstelling aan hormonen invloed heeft op het latere gedrag van honden. Uit het onderzoek van Voith&Borchelt (1996) blijkt dat er bij honden waarschijnlijk sprake is van prenatale androgenisatie bij teefjes uit nesten met een hoge reu/teef ratio.

Dit fenomeen van beïnvloeding door mannelijke hormonen van vrouwelijke dieren die met mannelijke dieren in de baarmoeder liggen, is ook bekend en onderzocht bij andere zoogdieren, zoals runderen, ratten, muizen, cavia's en mensen. Bij knaagdieren bestaat het zogenaamde positie effect, wat inhoudt dat vrouwtjes die naast een mannetje liggen sterker worden beïnvloed door prenatale mannelijke hormonen dan vrouwtjes die niet naast een mannetje liggen. Een bekende maar net iets andere vorm zien we bijvoorbeeld bij runderen waar het zogenaamde freemartinisme voorkomt: vermannelijking van de vrouwelijke helft van een tweeling door het ontstaan van verbindingen tussen de placenta van de vruchten waardoor mannelijke hormonen direct de vrouwelijke vrucht kunnen bereiken. Deze vrouwtjes hebben na de geboorte geslachtskenmerken van beide geslachten. Bij de hond is dat niet geval en beperkt de waarneembare invloed zich tot gedragsneigingen.

Zo blijkt uit het onderzoek van Voith&Borchelt dat er na castratie bij teven uit een nest met veel reuen een verhoogde kans is op toename van agressief en mannelijk gedrag (o.a. bestijgen, met geheven-poot urineren). De waarschijnlijke verklaring voor het feit dat dergelijk gedrag juist ná castratie expliciet(er) tot uiting komt, is dat door castratie de dempende werking van de vrouwelijke hormonen van deze gemasculiniseerde vrouwtjes wegvalt. De prenatale, organiserende invloed van de mannelijke hormonen (testosteron) blijft dus over. Ook blijkt dat de kans op het ontstaan van een toename van agressie na castratie bij teven veel groter is dan bij reuen (Heidenberger&Unshelm, 1990) en dat bij castratie van teven voor de leeftijd van 11 maanden de kans op toename van agressie groter is dan de kans op afname (O'Farell&Peachley, 1990). Ook uit recent onderzoek uitgevoerd bij Herders (Kim et al., 2006) kwam naar voren dat er meer agressief gedrag naar onbekende personen optreedt bij gecastreerde Herderteven dan bij intacte teven.

Hoewel neutralisatie geïndiceerd is bij / ter voorkoming van bepaalde fysieke aandoeningen en ook bij bepaalde gedragsproblemen zoals weglopen, onrust/opwinding en (overmatig) seksueel gedrag (o.a. Heidenberger&Unshelm, 1990) doet bovenstaande vermoeden dat er bij neutralisatie van teven met dominantie/agressie problemen de kans groot is dat de problemen juist verergeren. Ook op de Gedragskliniek voor Dieren zien wij regelmatig teven waarvan de eigenaar meldt dat het gedragsprobleem (dominantie/agressie), tegen de verwachting van de eigenaar (en dierenarts) in, is verergerd. Een goede anamnese over gedrag(sproblemen) en het navragen van de samenstelling van het nest waaruit een teef afkomstig is, kan dus helpen bij het adviseren over de beslissing: castreren of niet.

Met dank aan drs. Jeffrey de Gier van de Afdeling Voortplanting.

HANDOPFOK VAN JONGE PAPEGAAIEN

In de praktijk worden jonge papegaaien vaak vroegtijdig weggehaald bij hun ouders en met de hand grootgebracht. Een belangrijke reden voor kwekers en eigenaren om deze zgn. handopfok toe te passen is dat de vogels hierdoor beter tam zouden worden. Deze handopfok brengt echter ook nadelige gevolgen met zich mee. Op korte termijn kunnen diverse medische problemen gezien worden (zoals bijv. kropverbrandingen, kropinfecties, vertraagde groei als gevolg van ondervoeding, moeite met overwinnen op vaste voeding), terwijl op langere termijn zich gedragsproblemen kunnen ontwikkelen. Papegaaien die met de hand zijn grootgebracht (in afwezigheid van soortgenoten en verrijkingen) kunnen o.a. meer agressie en minder spelgedrag vertonen en accepteren aanrakingen minder. Ook wordt een verband gelegd tussen handopfok en het voorkomen van gedragsproblemen zoals verenplukken en (hyper)seksueel gedrag richting de eigenaar. Het optreden van deze (probleem) gedragingen kan gerelateerd zijn aan 'imprinting' op de mens en/of tekortkomingen in de socialisatie op jonge leeftijd, net zoals dat bij honden en katten bekend is.

In tegenstelling tot de hond en kat, waar relatief veel onderzoek gedaan is naar de socialisatieperiode, is bij papegaaien niet exact bekend op welke leeftijd dit proces plaatsvindt. Daarnaast bestaat de orde van papegaai- en parkietachtigen uit ruim 350 soorten, die een zeer sterk uiteenlopen qua formaat, gedrag en (sociale) leefomstandigheden. Deze variatie is ook aanwezig in de leeftijd waarop de vogel gespeend wordt (zelfstandig gaat eten) en uitvliegt. Deze leeftijd kan variëren van ca. 3 weken bij grasparkieten tot ca. 15 à 16 weken bij de grotere papegaaien zoals ara's. Het is daardoor niet mogelijk om te spreken over de socialisatieperiode van de papegaai...

Het is wel bekend dat, net als bij vele andere diersoorten, de jonge papegaai nog erg veel leert van de ouders rondom deze periode. Ze leren o.a. van de ouders hoe te fourageren, hoe het verenkleed te verzorgen en hoe om te gaan met andere vogels. Contact met de ouders, nestgenoten en/of soortgenoten, in ieder geval tot de speenleeftijd (ca. 16 weken bij grotere papegaaiachtigen), is daarom essentieel voor de socialisatie en het aanleren van soortspecifiek gedrag. Voor een goede band met mensen is echter vroeg contact belangrijk. De beste manier om jonge papegaaien groot te brengen lijkt daarom te zijn om ze door de ouders te laten voeren en opvoeden, waarbij de vogels wel dagelijks in handen van mensen komen. Daarbij is door middel van onderzoek aangetoond dat geregeld, kortdurend (min. 15 min/dag) humaan contact met de jongen tijdens de opfokperiode resulteert in tamme vogels, die tevens een lagere stressrespons vertonen. Deze combinatie lijkt de meest optimale mogelijkheid te bieden voor het opfokken van jonge papegaaien, waarbij zowel zorg gedragen wordt voor een goede ontwikkeling en socialisatie van de papegaai met soortgenoten als met de mens.

FOLDERS

Er zijn folders met informatie over de Gedragskliniek voor Dieren beschikbaar voor eigenaren. Deze folders zijn kosteloos te bestellen door een email te sturen naar n.endenburg@uu.nl.